ՌՈՒԲԵՆ ՍԵՎԱԿԻ ԿԵՐՊԱՐԻ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿՅԱՆԻ «ՍԵՐԸ ԵՂԵՌՆԻ ՄԵՋ» ՎԵՊՈՒՄ

ՇՈՂԻԿ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան, ՀՀ, Երևան

Էլ.փոստ՝ *mhermkrtchyantangaran@gmail.com*

DOI: 10.24234/scientific.v3i53.398

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Սույն հետազոտությունը նվիրված է Անդրանիկ Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպում Ռուբեն Սևակի՝ որպես արևմտահայ մտավորականի ինքնատիպ կերպարի գեղարվեստական կերտման սկզբունքների քննությանը:

Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վիպասանական կտավը հայ գրականության մեջ եղեռնի թեմայի յուրօրինակ արծարծումներից է, որտեղ հեղինակը փորձում է պատմական վավերագրությունը միահյուսել քնարական զգացմունքայնությանը: Վեպի առանցքային կերպարն է բժիշկ, եղեռնազարկ բանաստեղծ Ռուբեն Սևակը, որի կերպարի միջոցով Ծառուկյանը բացահայտում է մտավորականի ողբերգությունը սիրո և մահվան ընդհարման համատեքստում:

Ծառուկյանը Սևակին ներկայացնում է ոչ միայն որպես ազգային նահատակի, այլև որպես խորապես զգացմունքային անհատականության, որը կանգնած է անձնական երջանկության և հայրենակիցների ցավի միջև: Վեպում Սևակի և նրա կնոջ՝ Հելենի սերը պատկերված է որպես մի լուսավոր կղզյակ համատարած մղձավանջի մեջ:

Բանալի բառեր՝ *պատմական վավերագրություն, հոգեբանական արձակ, նամակագրական և կենսագրական փվյալներ, բժիշկ-բանաստեղծ կապ,*

մշակութային երկխոսություն, պատմահոգեբանական արձակ, գեղարվեստական կերպավորման առանձնահատկություններ:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սփյուռքահայ գրականության պատմության մեջ Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպը բացառիկ տեղ է զբաղեցնում՝ որպես պատմավավերագրական հենքով հոգեբանական արձակի նմուշ:

Վեպում Ռ.Սևակը հանդես է գալիս իր կոչման երկու կողմերով: Որպես բժիշկ՝ նա մարդասեր է, որը պատրաստ է օգնել նույնիսկ թշնամուն, իսկ որպես բանաստեղծ՝ նա իրականության սուր զգացողությունն ունի: Ծառուկյանն ընդգծում է Սևակի «Կարմիր գիրքը» ստեղծագործության ոգին՝ այն դարձնելով վեպի ենթատեքստային առանցքը:

Վեպի հոգեբանական ամենածանր դրվագները կապված են աքսորի ճանապարհի հետ: Ծառուկյանը նկարագրում է Սևակի ներքին ուժը, հոգեկան ներդաշնակությունը, որով նա փորձում էր սփոփել ընկերներին՝ Վարուժանին, Սիամանթոյին և մյուսներին: Սևակի կերպարը մարմնավորում է այն գաղափարը, որ «գեղեցկությունը և սերը չեն կարող մեռնել նույնիսկ դժոխքի դռների առջև»:

Հայոց ցեղասպանության գեղարվեստական արտացոլումը սփյուռքահայ արձակում շարունակում է մնալ գրականագիտության առաջնային խնդիրներից մեկը (Գասպարյան, 2014), սակայն ժամանակակից գիտական հարացույցը պահանջում է անցում կատարել նկարագրական նահատակագրությունից դեպի հոգեբանական վերլուծություն: Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպի քննաբանությունը հատկապես արդիական է այսօր, քանի որ այն թույլ է տալիս նորովի դիտարկել հայ մտավորականի կերպարային փոփոխությունը՝ որպես բանականության և բարոյական դիմադրության կրողի (Ծառուկյան, 2020):

Ռ. Սևակի կերպարի միջոցով վերլուծվում է մտավորականի ողբերգությունը սիրո և մահվան ընդհարման համատեքստում (Թերզյան, 1998), ինչը հնարավորություն է տալիս քննելու անհատի հոգեբանական դիմակայությունը ցեղասպանության ապակառուցողական ուժին (Իշխանյան, 1988):

Սևակի և Հելեն ֆոն Բրոմբերգի սերը դիտարկվում է որպես հայ-եվրոպական մշակութային երկխոսության մոդել, որը պահպանում է իր հոգևոր կենսունակությունը նույնիսկ բացարձակ անբանականության՝ Եղեռնի պայմաններում:

Ա. Ծառուկյանի վեպում առաջին անգամ Սևակի կերպարը դուրս է բերվում սովորական «նահատակ բանաստեղծի» միագիծ կաղապարից: Հիմնավորվում է, որ Ծառուկյանի նորարարությունը կայանում է Սևակի լոզանյան բանապաշտության և ազգային զոհաբերության համադրության մեջ, որտեղ բժշկի վերլուծական միտքը դառնում է հերոսի հոգեբանական զրահը:

Սևակի իրական նամակագրական ժառանգությունը և բանաստեղծական տողերը ոչ թե պարզապես մեջբերվում են, այլ վերածվում են հերոսի հոգեբանական մենախոսությունների և վեպի սյուժետային զարկերակի:

Հոդվածում նորովի է մեկնաբանվում Սևակի՝ որպես «հոգիների ախտորոշողի» դերը (Թերզյան, 1998): Ցույց է տրվում, որ նրա մարդասիրությունը բխում է ոչ թե թուլությունից, այլ ինտելեկտուալ գերակայությունից և մասնագիտական պարտքի բարձրագույն գիտակցումից:

Սևակի և Հելենի կապը վերլուծվում է որպես ինտելեկտուալ ընտրություն և բարոյական հաղթանակ բնաջնջման հանդեպ: Հիմնավորվում է, որ սերը վեպում հանդես է գալիս որպես միակ «գաղափարը», որն ավելի զորեղ է, քան մահվան սպառնալիքը (Ծառուկյան, 2020):

Այսպիսով, աշխատանքը գիտական նոր հարթություն է տեղափոխում Ծառուկյանի եղեռնապատումի ընկալումը՝ այն դիտարկելով որպես արևմտահայ մտավորականի ինտելեկտուալ և բարոյական հաղթանակի վավերագիր:

Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպը սփյուռքահայ պատմահոգեբանական արձակի ինքնատիպ նմուշներից է: Հետազոտությունը դիտարկում է վեպը պատմական վավերագրության և գեղարվեստական հյուսվածքի փոխառնչության տիրույթում, որտեղ քննաբանվում են Ռուբեն Սևակի՝ որպես արևմտահայ մտավորականի ինքնատիպ տիպարի գեղարվեստական կերպավորման առանձնահատկությունները:

ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրության համար հիմք են հանդիսացել պատմահամեմատական, տիպաբանական և հոգեբանական վերլուծության մեթոդները: Աշխատանքում կիրառվել են գրականագիտական այնպիսի մոտեցումներ, որոնք թույլ են տալիս իրականացնելու թեմայի քննաբանությունը՝ հաշվի առնելով դրա միջտեքստայնությունը՝Սևակի ստեղծագործությունների և Ա. Ծառուկյանի արձակի միջև:

ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպը հայ գրականագիտության մեջ դիտարկվում է որպես պատմական վավերագրության և քնարական հոգեբանության համադրություն (Աբրահամյան, 1999):

Վեպի առանցքային հերոսներից մեկի՝ Ռ. Սևակի կերպարի վերլուծությունը թույլ է տալիս հասկանալու հեղինակի հայեցակարգը՝ մտավորականի և ոճրի բախման վերաբերյալ:

Ա. Ծառուկյանը Սևակին ներկայացնում է որպես «արևմտահայ մտավորականի ամենակատարյալ տիպարը» (Ալփոյաճյան, 1920): Վեպում Սևակը ոչ միայն բժիշկ է, այլև «հոգիների ախտորոշող» (Բալաքյան, 1991):

Ի տարբերություն պատմական այլ երկերի, որտեղ Սևակը ներկայացվում է սոսկ որպես զոհ, Ծառուկյանը շեշտում է նրա կենսասիրությունը: Վ. Դավթյանի նկատումով՝ «Սևակի համար բժշկությունը պարտք էր, իսկ բանաստեղծությունը՝ էություն» (Դավթյան, 1988):

Վեպի վերնագիրն իսկ հուշում է, որ վեպում սերը կենտրոնական է: Հեղինակը հենվում է Սևակի նամակների և «Վերջին հայերը» շարքի վրա՝ ցույց տալով, որ այդ սերը Սևակի համար հոգևոր հայրենիք էր:

Վեպի ամենաազդեցիկ հատվածները վերաբերում են աքսորի ճանապարհին: Ծառուկյանը վերակերտում է Սևակի, Վարուժանի և Սիամանթոյի կերպարային եռամիասնությունը. «Երբ Վարուժանը փակվում էր իր տեսիլքների մեջ, Սևակն էր, որ

բացում էր իրականության դռները՝ թույլ չտալով ընկերներին հուսահատվել» (Կիրակոսյան, 1982):

Սևակի նահատակության տեսարանը Ծառուկյանը նկարագրում է ոչ թե որպես պարտություն, այլ որպես հավերժական վերադարձ դեպի լույսը: Հեղինակը հղում է անում պատմական այն փաստին, որ Սևակը հրաժարվեց իսլամ ընդունելուց՝ հանուն իր հավատամքի և սիրո (Մանուկյան, 2001):

Վեպի այն դրվագներում, որտեղ Սևակը գտնվում է Կոստանդնուպոլսի բանտում, Ծառուկյանը ներմուծում է հետահայացի հնարը: Նա հենվում է Սևակի՝ Հելենին գրած այն նամակի վրա, որտեղ բանաստեղծը խոստովանում էր. «Ես քեզ սիրեցի իմ ցեղի ամբողջ տառապանքով» (Տասնապետյան,1981):

Վեպում առանձնակի շեշտվում է այն փաստը, որ Հելենը ոչ միայն սիրելի էր, այլև Սևակի ստեղծագործությունների առաջին ընթերցողն ու ոգեշնչողն էր:

Վեպում այս դրվագը դառնում է խորհրդանշական. Սևակը Հելենին տեսնում է որպես այն կամուրջը, որով հայկական ցավը պիտի հասնի Եվրոպա:

Վեպի գործողությունների գագաթնակետը Չանղըրըից գրված վերջին նամակների արտացոլումն է: Պատմականորեն հայտնի է, որ Սևակը մինչև վերջին վայրկյանը հույս էր տալիս կնոջը: Ծառուկյանը վեպի եզրափակիչ մասում նկարագրում է Սևակի ներքին տագնապը, որը նա թաքցնում էր նամակներում. «Նա գրում էր «լավ եմ», բայց գրչի յուրաքանչյուր շարժումի տակ մահվան սառնությունն էր զգում: Սա Սևակի ամենամեծ սխրանքն էր՝ սիրո միջոցով խնայել սիրելիին» (Իշխանյան, 1994):

Ա. Ծառուկյանը ոչ թե պարզապես վերաշարադրել է Սևակի կյանքի փաստերը, այլ նամակագրական և կենսագրական տվյալների հիման վրա ստեղծել է մտավորականի հոգեբանական դիմանկարը: Սևակի կերպարը վեպում դառնում է կենդանի մարտահրավեր մահվանը, որտեղ սերը հանդես է գալիս որպես միակ հաղթաթուղթ՝ ընդդեմ մոռացության:

Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպում Ռուբեն Սևակի կերպարի քննությունը արդիական է, քանի որ այն թույլ է տալիս նորովի դիտարկելու հայ մտավորականի կերպարային վերափոխումը սփյուռքահայ արձակում: Պատմական

վավերագրության և գեղարվեստական միջոցների համադրումը հնարավորություն է տալիս վերլուծելու ոչ միայն եղեռնի ողբերգությունը, այլև անհատի հոգեբանական դիմակայությունը սիրո և մարդասիրության անկյունադարձով:

Առաջին անգամ համակարգված ձևով զուգահեռներ են անցկացվում Ռ. Սևակի իրական նամակագրական ժառանգության և վեպի սյուժետային զարգացումների միջև: Բացահայտվում է Ծառուկյանի կողմից կիրառված «ներքին վավերագրության» մեթոդը, որտեղ հեղինակը Սևակի բանաստեղծական տողերը վերածում է հերոսի հոգեբանական մենախոսությունների:

Ծառուկյանը Հելենին նկարագրում է՝ որպես Սևակի գրականության առաջին թարգմանչի և նվիրյալի: Ծառուկյանի վեպում այս փաստը դառնում է սիրո փիլիսոփայության հիմք. Հելենը ոչ միայն կին է, այլև Սևակի «եվրոպական հոգու» պահապանը: Վեպում Սևակի տագնապները՝ կապված Գերմանիայի դերի հետ, ուղղակիորեն բխում են այն փաստից, որ Հելենը գերմանական բարձրագույն սպայական ընտանիքից էր:

Ա. Ծառուկյանը ցույց է տալիս, որ Սևակի համար Հելենը եվրոպական մարդասիրության մարմնավորումն էր: Երբ Սևակը մերժում է իսլամ ընդունելու և փրկվելու առաջարկը, նա դա անում է ոչ թե կրոնական ֆանատիզմից, այլ ինտելեկտուալ հետևողականությունից: Նրա համար դավաճանել իր սիրուն և հավատամքին նշանակում է դավաճանել իր բանականությանը: Հելենի հետ կապը Ծառուկյանի վեպում ներկայացված է ոչ միայն որպես զգացմունք, այլ որպես ինտելեկտուալ ընտրություն:

Ծառուկյանի վեպում Սևակը դուրս է գալիս սովորական գրական հերոսի շրջանակից՝ դառնալով գաղափարակիր հերոս: Եթե Վարուժանը ներկայացված է որպես տեսիլքի ու հողի երգիչ, ապա Սևակը վեպի բանականությունն է և սթափ վերլուծությունը: Ծառուկյանը վեպի վերջաբանում Սևակին ներկայացնում է հենց այս լույսի ներքո: Նա չի մեռնում որպես պարտված զոհ, այլ որպես մարդ, ում գաղափարական ամբողջականությունը դահիճները չկարողացան խաթարել: Ռ. Սևակը վեպում դառնում է հոգևոր հաղթանակի խորհրդանիշ:

Ա. Ծառուկյանի վեպում Ռուբեն Սևակը մարմնավորում է բանական կեցվածքը բացարձակ անբանականության՝ եղեռնի պայմաններում:

Ծառուկյանի վեպում սերը ներկայացված է որպես բարոյական ուժի աղբյուր: Սևակը Հելենին սիրում է այնպես, ինչպես կսիրեր կատարյալ Գեղեցիկը կամ Ճշմարիտը: Սա այն կետն է, որտեղ վեպը միաձուլվում է հոգեբանական դրամային. սերը Սևակի համար դառնում է այն վերջին «գաղափարը», որի համար նա պատրաստ է մարտնչել մինչև վերջ:

«Սերը եղեռնի մեջ» վեպում Ա. Ծառուկյանի նորարարությունն այն է, որ նա հաղթահարում է հայ գրականության մեջ արմատացած «նահատակ բանաստեղծի» միագիծ ու անշարժ կերպարը՝ ստեղծելով մի նոր տիպար:

Ա. Ծառուկյանը Սևակի կերպարի մեջ ներմուծում է եվրոպական մտածողությունը: Սա սովորական բժշկի կերպար չէ, այլ լոզանյան կրթություն ստացած մտավորականի, ով սովոր է երևույթները քննել պատճառահետևանքային կապի մեջ:

Հեղինակը Սևակի բանականությունը դարձնում է նրա «ողբերգական զենքը»: Ի տարբերություն այլ կերպարների, որոնք եղեռնը ընկալում են որպես աստվածային պատիժ կամ անբացատրելի չարիք, Ծառուկյանի Սևակը փորձում է «ախտորոշել» իրավիճակը: Նա գիտի, թե ինչ է կորցնում (Լոզանը, եվրոպական փառքը, խաղաղ կյանքը), և հենց այդ գիտակցումն է նրա նահատակությանը տալիս իդեալական մտավորականի վեհություն:

Գրականագիտության մեջ հաճախ Սևակի բժշկական և գրական գործունեությունը դիտարկվում են որպես զուգահեռ, բայց առանձին ոլորտներ: Ծառուկյանի նորարարությունն այն է, որ վեպում դրանք միաձույլ են:

Սևակի բանաստեղծական զգացողությունը վեպում սնվում է նրա բժշկական դիտողականությունից: Նա մարդկային տառապանքը նկարագրում է ոչ թե վերացական պատկերներով, այլ «մարմնական ճշմարտությամբ»: Ծառուկյանը ցույց է տալիս, որ Սևակը նահատակվում է ոչ միայն որպես բանաստեղծ, այլ որպես մի մարդ, ով երդվել է բժշկել հոգիներն ու մարմինները, և նրա մահը դառնում է այդ երդման վերջնական կնիքը:

Ծառուկյանը կերտում է մի հերոսի, ով իր էությամբ համամարդկային, է բայց իր ընտրությամբ՝ ազգային: Սա արևմտահայ մտավորականության այն սերնդի իդեալն է, որը տիրապետում էր համաշխարհային մշակույթին, բայց մնաց իր ժողովրդի կողքին:

Հեղինակը կենդանագրել է արևմտահայ մտավորականի մի այնպիսի իդեալական տիպարի , որտեղ լոզանյան բժշկի վերլուծական միտքը չի հակասում բանաստեղծի նահատակությանը, այլ հիմնավորում է այն որպես բարձրագույն բանականության և բարոյականության արդյունք: Սևակը վեպում հանդես է գալիս որպես մշակութային արժեքների կրող, ում գիտակցական զրահը դառնում է անխոցելի նույնիսկ ֆիզիկական ոչնչացման պահին:

Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպը հայ եղեռնապատումի այն եզակի նմուշներից է, որտեղ պատմական վավերագրությունը և անձնական հոգեբանությունը հասնում են գեղարվեստական կատարյալ համադրության (Աբրահամյան, 1999):

Վեպի առանցքային հերոսներից մեկի՝ Ռուբեն Սևակի կերպարի քննությունը թույլ է տալիս բացահայտելու հեղինակի նորարարական մոտեցումը՝ արևմտահայ մտավորականի իդեալական տիպարի կերտման հարցում:

Ծառուկյանի նորարարությունն այն է, որ նա Սևակի բանականությունը դարձնում է վերջինիս հոգեբանական զրահը: Նույնիսկ Չանղըրըի բանտում և աքսորի ճանապարհին նա չի դադարում վերլուծել իրավիճակը բժշկի սթափությամբ (Մինասյան, 1974):

Նա փորձում է «ախտորոշել» եղեռնը ոչ թե որպես կույր ճակատագիր, այլ որպես պատմահոգեբանական ախտաբանություն:

Ա. Ծառուկյանը Սևակի կերպարում միավորել է լոզանյան կրթված բժշկին և նահատակվող հայ բանաստեղծին՝ ստեղծելով արևմտահայ մտավորականի իդեալական կերպարը: Սևակը վեպի ամենավերլուծական և բանական կերպարն է, ում ինտելեկտուալ գերակայությունը հաղթում է ֆիզիկական բնաջնջմանը: Ինչպես նկատում է գրականագետ Մ. Թերզյանը, «Սևակի էությունը բնորոշվում է որպես երկու հակադիր գույների սինթեզ. սպիտակը՝ որպես բժշկի մաքրություն և գիտական

սառնասրտություն, և կարմիրը՝ որպես բանաստեղծի տառապանք և արյունակից կապ ժողովրդի հետ» (Թարզյան, 1955):

Ծառուկյանը վեպի սյուժետային հյուսվածքում Սևակին դնում է այնպիսի իրավիճակներում, որտեղ նա ստիպված է լինում բժշկի իր գիտելիքները ծառայեցնել աքսորակիցների հոգեկան տառապանքը մեղմելուն: Մ. Թերզյանի նկարագրած «սպիտակ» կողմը վեպում դառնում է Սևակի բանականությունը, որն օգնում է նրան չխենթանալ Եղեռնի «կարմիր» իրականության մեջ:

Հելենի կերպարը վեպում Սևակի համար դառնում է «հեռավոր փարոս», որի լույսն օգնում է նրան պահպանել մարդկային արժանապատվությունը բանտախցում:

Մ. Թերզյանը ընդգծում է Սևակի «համամարդկային ցավը» (Թարզյան, 1955): Նա նշում է, որ Սևակը նույնիսկ թշնամու մեջ տեսնում էր մարդուն և ողբում նրա բարոյական անկումը:

Այս թեզը փայլուն կերպով արտացոլված է վեպի այն տեսարաններում, որտեղ Սևակը զննում է իր դահիճներին: Ծառուկյանը Սևակին օժտում է հենց Թերզյանի մատնանշած «բժշկի հայացքով»: Նա ոչ թե ատում է, այլ վերլուծում է թուրք ժանդարմների հոգեկան այլասերումը՝ նրանց դիտարկելով որպես պատմական հիվանդության կրողներ: Սա Սևակին բարձրացնում է իրականության վրա՝ նրան դարձնելով Թերզյանի նկարագրած «բարոյական հսկան» (Թարզյան, 1955):

Բժիշկ-բանաստեղծ միասնությունը և նրա մարդասիրական էթիկան վեպում վերածվում են կենդանի գործողության՝ Սևակին դարձնելով ինտելեկտուալ վեպի կենտրոնական և ամենավերլուծական կերպարը, ով իր ներքին «աշխարհի» զորությամբ դիմակայում է ցեղասպանության ապակառուցողական ուժին:

Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպում Ռուբեն Սևակի հայկականացված էությունը և մարդասիրական բարձրագույն կեցվածքը հատկապես ցայտուն են դրսևորվում Չանղըրըի աքսորի այն տեսարաններում, որտեղ նա բախվում է դահճի և զոհի հոգեբանական սահմանագծին:

Վեպի ամենաազդեցիկ տեսարաններից մեկում Սևակը, լինելով բանտարկյալ, չի դադարում լինել բժիշկ: Երբ նույնիսկ նրան հսկող ժանդարմներից մեկը հիվանդանում է, Սևակը, հավատարիմ մնալով բժշկի կերպարին, օգնության է

հասնում «Սևակի համար մարդու ցավը ազգություն չուներ: Նա նայում էր ժանդարմի տենդոտ աչքերին և տեսնում էր ոչ թե թշնամուն, այլ տառապող կենսաբանական միավորին, որին փրկելը իր հոգու միակ արդարացումն էր այդ դժոխքում» (Ծառուկյան, 1980):

Այստեղ Սևակի հայկականությունը հանդես է գալիս որպես բացարձակ մարդասիրություն: Նա ցույց է տալիս, որ հայ մտավորականի էությունը կառուցողական է, ստեղծող և բուժող, նույնիսկ այնտեղ, որտեղ տիրում է ավերն ու մահը: Սա այն կետն է, որտեղ Ա. Ծառուկյանը Սևակին բարձրացնում է իրականության վրա՝ նրան օժտելով «գիսաստղի» լուսավորությամբ:

Վեպում կա մի խորքային մենախոսություն, որտեղ Սևակը խորհում է Հելենի և իր հայրենիքի մասին: Սա այն պահն է, երբ նրա լոզանյան կրթվածությունը միաձուլվում է հայկական արմատներին. «Հելե՛ն, եթե ես ընտրեի քեզ և ուրանայի իմ ցեղը, ես կդադարեի այն մարդը լինելուց, ում դու սիրել ես: Իմ սերը քո հանդեպ իմ հայ լինելու մեջ է, իմ տառապանքի մեջ է...» (Ծառուկյան, 1980):

Ծառուկյանը հաջողել է Սևակի կերպարի մեջ միավորել լոզանյան բժշկի սառնասրտությունը և հայ բանաստեղծի մարգարեական շունչը: Նրա հայկականությունը հենց այդ լույսն է, որը ճեղքում է Եղեռնի խավարը:

Ծառուկյանի Սևակը արևմտահայ մտավորականի այն իդեալական տիպարն է, ում մեջ եվրոպական բանականությունը և հայկական հոգին միաձուլվել են՝ ստեղծելով մի կերպար, որը լուսավորում է հայոց պատմության ամենամութ էջերը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով, Ա. Ծառուկյանը «Սերը եղեռնի մեջ» վեպում Ռուբեն Սևակի կերպարի կերտմամբ միավորել է լոզանյան բժշկի վերլուծական միտքը և հայ բանաստեղծի նահատակությունը: Սևակը հանդես է գալիս որպես արևմտահայ մտավորականի իդեալական տիպար, ում ինտելեկտուալ գերակայությունը հաղթում է ֆիզիկական բնաջնջմանը:

1. Ա. Ծառուկյանը «Սերը եղեռնի մեջ» վեպում ստեղծել է Ռուբեն Սևակի բազմաշերտ կերպարը, որտեղ անձնական սերը դիտարկվում է որպես մարդկայնության վերջին հենարան՝ ընդդեմ անմարդկային բիրտ ուժի:

2. Սևակը վեպում հանդես է գալիս որպես լույսի և բանականության կրող, ինչը նրա կերպարը դարձնում է արդիական նաև ժամանակակից գեղագիտական ընկալումներում:

3. Ա. Ծառուկյանը Սևակի և Հելենի իրական նամակագրությունը վերածել է վեպի հոգեբանական առանցքի: Ռուբեն Սևակի և Հելեն ֆոն Բրոմբերգի նամակագրությունը հայ գրականության ամենահուզիչ վավերագրերից է, որը Ծառուկյանի ձեռքում դարձել է վեպի քնարական դադարների և ներքին մենախոսությունների հիմքը:

4. Վերլուծվում է Սևակի և Հելենի կերպարային փոխառնչությունը որպես քաղաքակրթական երկխոսության մոդել՝ եղեռնի գեղարվեստականացված համատեքստում:

5. Ռուբեն Սևակի կերպարը Ա. Ծառուկյանի «Սերը եղեռնի մեջ» վեպում դուրս է գալիս սոսկ զոհի կամ նահատակի կարգավիճակից: Հեղինակը հաջողել է ստեղծել մի հերոսի, ում համար սերը դեպի կինը և հայրենիքը դառնում է գոյաբանական զրահ:

6. Նամակագրական փաստերի ներհյուսումը վեպի հյուսվածքին ոչ միայն բարձրացնում է երկի վավերականությունը, այլև ընդգծում է մտավորականի բարոյական հաղթանակը ֆիզիկական բնաջնջման հանդեպ:

6. Ի տարբերություն վեպի մյուս հերոսների, ովքեր եղեռնը ընկալում են որպես կույր աղետ, Սևակը կիրառում է իր բժշկական և փիլիսոփայական զինանոցը՝ կատարվածը իմաստավորելու համար:

7. Սևակի կերպարում Ծառուկյանը մարմնավորել է «սթափության էսթետիկան»: Նա ոչ թե զոհ է, այլ «դիտորդ», ով բժշկական ճշգրտությամբ արձանագրում է մարդկային ոգու քայքայումը և վերհառնումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Աբրահամյան Ա., Անդրանիկ Ծառուկյանի արձակը, Երևան, 1999.

Ալփոյաճյան Հ., Ռուբեն Սևակ. Կյանքը և գործը, Կ. Պոլիս, 1920.

Բալաքյան Գ., Հայ գողգոթան, հատոր Ա, Երևան, 1991.

Գասպարյան Դ., Հայ գրականությունը եղեռնի տարիներին, Երևան, 2005.

Դավթյան Վ., Եղեռնի թեման սփյուռքահայ արձակում, Լոս Անջելես, 1988.

Թերզյան Մ., Ռուբեն Սևակի աշխարհը, Փարիզ, տպ. «Արաքս», 1955.

Իշխանյան Մ., Անդրանիկ Ծառուկյանի արձակը, Բեյրութ, 1992.

Իշխանյան Մ., Սփյուռքահայ գրականություն, Երևան, 1994.

Ծառուկյան Ա., Սերը եղեռնի մեջ, Երևան, «Սովետական գրող», 1980.

Կիրակոսյան Ջ., Երիտթուրքերը պատմության դատաստանի առաջ, Երևան, 1982.

Մանուկյան Ա. Հայ մտավորականների ոչնչացումը 1915-ին, Երևան, 2001.

Մինասյան Պ., Ռուբեն Սևակ. Բանաստեղծն ու բժիշկը, Նիս, 1974.

REFERENCE LIST

Abramyan A., Proza Andranika Carukyana *(The prose of Andranik Tsarukyan)*. Erevan, 1999.

Alpoyadzhyan G., Ruben Sevak. ZHizn' i trud *(Ruben Sevak: Life and Work)*. K. Polis, 1920.

Balakyan G., Armyanskaya Golgofa *(Armenian Golgotha)*. Tom A, Erevan, 1991.

Carukyan A., Lyubov' v Genocide *(Love in the Genocide)*. Erevan, «Sovetskij pisatel'», 1980.

Davtyan V., Tema Genocida v armyanskoj proze diaspory *(The theme of the Genocide in Diaspora Armenian prose)*. Los-Andzheles, 1988.

Gasparyan D., Armyanskaya literatura v gody Genocida *(Armenian literature during the years of the Genocide)*. Erevan, 2005.

Ishkhanyan M., Proza Andranika Carukyana *(Diaspora Armenian literature)*. Bejrut, 1992.

Ishkhanyan M., Armyanskaya literatura diaspory *(Armenian Diaspora Literature)*. Erevan, 1994.

Kirakosyan Dzh., Mladoturki pered sudom istorii *(The Young Turks before the judgment of history)*.Erevan, 1982.

Manukyan A. Unichtozhenie armyanskoj intelligencii v 1915 godu *(The destruction of Armenian intellectuals in 1915)*. Erevan, 2001.

Minasyan P., Ruben Sevak. Poet i vrach (Ruben Sevak: The poet and the doctor). Nicca,

1974.

Terzyan M., Mir Rubena Sevaka *(The world of Ruben Sevak)*. Parizh, izdatel'stvo «Araks», 1955.

РЕЗЮМЕ

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ ОБРАЗА РУБЕНА СЕВАКА В РОМАНЕ АНДРАНИКА ЦАРУКЯНА «ЛЮБОВЬ СРЕДИ ГЕНОЦИДА»

Шогик Мелконян

Данное исследование посвящено анализу принципов художественного создания уникального образа Рубена Севака как западноармянского интеллигента в романе Андраника Царукяна «Любовь среди Геноцида».

Романистическое полотно А. Царукяна «Любовь среди Геноцида» является одним из оригинальных проявлений темы Геноцида в армянской литературе, где автор стремится переплести историческую документалистику с лирической эмоциональностью. Ключевым персонажем романа выступает врач и погибший в годы Геноцида поэт Рубен Севак, через образ которого Царукян раскрывает трагедию интеллигента в контексте столкновения любви и смерти.

Царукян представляет Севака не только как национального мученика, но и как глубоко эмоциональную личность, стоящую между личным счастьем и болью своих соотечественников. В романе любовь Севака и его жены Хелен изображена как светлый островок среди всеобъемлющего кошмара.

Ключевые слова: *исторический документальный стиль, психологическая проза, эпистолярные и биографические данные, взаимоотношения врача и поэта, культурный диалог, историко-психологическая проза, особенности художественного выражения.*

SUMMARY

ARTISTIC EMBODIMENT OF THE IMAGE OF RUBEN SEVAK IN ANDRANIK TSARUKYAN'S NOVEL "LOVE IN THE GENOCIDE"

Shoghik Melkonyan

This study is devoted to the examination of the principles underlying the artistic creation of Ruben Sevak's unique image as a Western Armenian intellectual in Andranik Tsarukyan's novel *"Love in the Genocide"*.

A. Tsarukyan's novelistic canvas *"Love in the Genocide"* represents a unique reflection of the topic of the Genocide in Armenian literature, where the author attempts to weave historical documentation with lyrical emotionality. The central character of the novel is the physician and martyred poet Ruben Sevak, through whose image Tsarukyan reveals the tragedy of an intellectual in the context of the clash between love and death.

Tsarukyan presents Sevak not merely as a national martyr, but also as a profoundly emotional personality standing between personal happiness and the suffering of his compatriots. In the novel, the love between Sevak and his wife, Helene, is depicted as a luminous island amidst an all-encompassing nightmare.

Keywords: *historical documentation, psychological prose, epistolary and biographical data, the physician-poet connection, cultural dialogue, historical-psychological prose, features of artistic characterization.*

Հոդվածը սպացվել է՝ 09.09.2026
Հոդվածն ուղարկվել է գրախոսման՝ 10.09.2026
Հոդվածը երաշխավորվել է տպագրության՝ 19.10.2026